

СТАН ТА ЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ І ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

УДК 330.352:336

Смокви́на Г. А.

Розглянуто основні напрями підвищення рівня життя населення. Визначено залежність податкової політики та економічного розвитку країни з позиції підвищення рівня життя населення і досягнення сталого економічного зростання, на підставі якої запропоновано методичний підхід щодо її вдосконалення. Розроблено пропозиції щодо поліпшення рівня добробуту населення за рахунок підтримки підприємницької діяльності шляхом удосконалення податкової політики.

Ключові слова: рівень життя населення, податкова політика, інноваційно активні підприємства.

СОСТОЯНИЕ И МЕРЫ ПО УЛУЧШЕНИЮ УРОВНЯ ЖИЗНИ И ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ

УДК 330.352:336

Смокви́на А. А.

Рассмотрены основные направления повышения уровня жизни населения. Определена зависимость налоговой политики и экономического развития страны с позиции повышения уровня жизни населения и достижения устойчивого экономического роста, на основании которой предложен методический подход по ее совершенствованию. Разработаны предложения по улучшению благосостояния населения за счет поддержки предпринимательской деятельности путем совершенствования налоговой политики.

Ключевые слова: уровень жизни населения, налоговая политика, инновационно активные предприятия.

THE STATE MEASURES TO IMPROVE LIVING STANDARDS AND INCOMES

UDC 330.352:336

Smokvina G. A.

In the article the main directions of improving living standards are regarded. The dependence of tax policy and economic development on the perspective of raising living standards and sustainable economic growth is determined, on the basis of which methodological approach to improve it is proposed. Therefore, to improve tax policy, by optimizing the composition and rates of taxes and existing benefits seems the most appropriate, on the basis of which the methodological approach for its improvement is suggested.

Key words: standard of living, tax policy, innovation-active enterprises.

Основними показниками ефективності економічної та соціальної політики держави є високий рівень життя населення.

Істотний внесок у розробку проблеми щодо поліпшення рівня життя та доходів населення в Україні здій-

снили вітчизняні науковці. Зокрема, вивченню тенденцій розшарування населення на рівні країни і регіонів, особливостей формування доходів населення за джерелами, проблеми подолання бідності та підвищення якості життя населення присвячено праці Гнибіденка І. Ф., Колота А. М., Лібанової Е. М., Соколик М. П., Черенько Л. М. Зв'язок оподаткування та диференціації доходів населення досліджують Алексєєв А. А., Архангельський Ю. А., Мандибура В. О., Радзівський О. І., Скрипник А. В. Серед науковців,

які розробляють інструментарій дослідження рівня грошових доходів населення, можна виділити таких, як Новіков В. М., Сариогло В. Г., Семенов В. В., Чірков В. Г.

В економічній теорії і практиці досить активно та всебічно розглядаються питання розподілу і регулювання доходів населення, тоді як на питаннях поліпшення рівня життя населення за рахунок підтримки підприємницької діяльності недостатньо акцентується увага, незважаючи на їх об'єктивно визначальну роль і соціально-економічну значущість.

Мета даної статті – розробити пропозиції щодо поліпшення рівня добробуту населення за рахунок підтримки підприємницької діяльності шляхом удосконалення податкової політики.

Для аналізу рівня життя було використано безліч показників, однак всі вони характеризуються невисоким рівнем добробуту в нашій країні. Найчастіше для порівняння рівня життя використовується індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП). За цим показником у 2010 році Україна відносилася до групи з високим соціальним розвитком і перебувала на 69 місці. За рейтингом глобального добробуту дослідницького інституту Legatum Institute [1] Україна за той же період опинилася на 68 місці серед 104 країн світу. Індекс вираховували за 44 показниками, головні серед яких: конкурентоспроможність, охорона здоров'я і довкілля, сімейні та релігійні цінності.

За економічними показниками Україна потрапила в нижню частину рейтингу, оскільки її позиції значно погіршили показники якості життя: проблеми з охороною здоров'я, захистом довкілля, плюс низька ефективність державного управління, інноваційно-інвестиційної привабливості.

На сьогоднішній день Україна дуже відстає від європейських країн за більшістю показників економічного розвитку. Хоча економічне зростання протягом останніх років відчутно підвищило рівень доходів населення (рисунок), однак потрібно ще багато років, щоб досягти середньоєвропейського рівня добробуту.

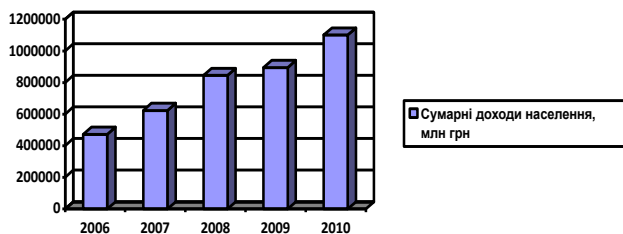

Рис. Динаміка доходів населення

Частка доходів від підприємницької діяльності у структурі грошових доходів населення України є недостатньо високою в порівнянні з іншими країнами. Отже, найбільш важливим напрямом підвищення рівня життя в Україні має стати поліпшення умов для підприємницької діяльності. Саме доходи від підприємницької діяльності можуть стати важливим джерелом підвищення рівня добробуту населення України.

Але, на жаль, високі податки на бізнес і складність їх сплати є тільки одним із факторів несприятливого інституційного середовища в Україні.

Другим найбільш простим показником несприятливого інституційного середовища може служити показник прямих іноземних інвестицій на душу населення.

Станом на 1 квітня 2011 року в Україні на одну особу припадало 998 дол. прямих іноземних інвестицій [2].

За цим показником наша країна відстає від Румунії та Росії в чотири рази. Тому для забезпечення сталого економічного зростання, а отже, і підвищення рівня добробуту суспільства необхідне створення сприятливого інвестиційного клімату.

Наступним кроком для досягнення сталого економічного зростання життєво необхідним стає підвищення конкурентоспроможності національної економіки. До цих пір основою конкурентних переваг України є традиційні чинники, такі, як: відносно дешева ресурсна база, низька вартість робочої сили і сприятлива світова кон'юнктура. Однак вичерпаність природних ресурсів, посилення конкуренції з боку країн, що розвиваються, та покладання на обмежений перелік експортної продукції може істотно послабити позиції нашої країни на світових ринках. Тому майбутній економічний розвиток і поліпшення рівня життя населення Україна повинні ґрунтуватися на використанні науково-технічного та інноваційного потенціалу нашої країни, оскільки заходи, які держава впроваджує для поліпшення рівня життя (підвищення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, нова пенсійна реформа), є недостатніми.

Україна, маючи значний науковий потенціал, використовує його недостатньо. Незважаючи на невисоке фінансування, вітчизняна наука ще довго буде відігравати важливу роль у визначенні траєкторії поліпшення життєвого рівня та інноваційно-економічного зростання національної економіки. Різне заміщення імпортом національної наукомісткої продукції призвело до занепаду багатьох вітчизняних підприємств і, як наслідок, рівня життя. Одночасно на рівні наукових розробок Україна має значний потенціал, хоча ці розробки часто не реалізують у готовий продукт. Для підвищення ролі науки у забезпеченні інноваційно-економічного зростання необхідна допомога держави.

Таким чином, першим комплексним заходом щодо поліпшення рівня життя населення повинно бути вдосконалення податкової політики.

Відомо, що збільшення податкового навантаження застосовується при необхідності різко скоротити або загальмувати зростання певного комплексу для запобігання кризи перевиробництва в умовах, коли платоспроможний попит задоволений повністю. Для забезпечення приросту реалізації інноваційної продукції необхідно, щоб у покупців відбувся приріст коштів. Це можливе за рахунок зменшення податкового тиску на них та заміщення нестатку власних обігових коштів кредитами та інвестиціями за доступною (до 10 % річних, не враховуючи індекс інфляції) ставкою. Зниження податкового тиску лише на заробітну плату не зменшує тиск на продуцента продукції і приріст споживання буде випереджати приріст виробництва продукції. Тому з часом внаслідок використання наднормативних товарних запасів через появу товарного дефіциту почнеться інфляційне зростання цін. Тимчасово запобігти цьому можливо лібералізацією імпорту, але при цьому збільшиться відтік запасів (резервів) ВКВ за кордон. Якщо при цьому не зменшити податковий тиск на власного виробника, розмір заробітної плати, навіть при зменшеному податковому тиску на неї, знову впаде. У результаті впаде і споживання [3; 4].

Таким чином, з метою поліпшення рівня життя населення необхідно приділити увагу тому, щоб не допустити зменшення споживання продукції. Отже, пропозиція продукції (товарів та послуг) різних регіональних комплексів на внутрішньому ринку повинна бути більшою 5 %, як того вимагає повністю задоволений платоспроможний попит на неї. Однак ця мета може бути досягнута завдяки

захисту внутрішнього ринку від зовнішнього конкурента за допомогою збільшення ввізного мита або суттєвим зменшенням податків на власне виробництво.

Перший спосіб знижує рівень споживання, а другий – його підіймає. Якщо надходження від ввізного мита перебільшують відсотки від податкових надходжень, вплив на регіональну економіку буде негативним, тобто станеться "затиснення" будь-якого виробництва гіпертрофованою фіскальною функцією податкової системи або зросте інфляція.

Якщо використати обидва способи одночасно, то тоді внутрішній попит і псевдопоповнення бюджету відбуваються за рахунок неконтрольованого відтоку валюти і зниження експорту.

Унаслідок цього регіональні ринки можуть опинитись у становищі, коли не вистачає коштів на підтримку будь-якого регіонального інноваційно-інвестиційного проекту.

Треба враховувати, що розширення експорту інноваційної продукції регіонального походження доцільно за трьома економічними умовами:

забезпечення конкурентоспроможності ціни регіональної продукції на світовому ринку зменшенням розміру податків, що включаються в ціну, та (або) суттєвим збільшенням продуктивності праці, що можливе при технічному переозброєнні підприємства. Для цього потрібен приріст власних коштів, що досягається зменшенням податків та заміщенням нестачі власних коштів кредитами за доступною ставкою (до 15 % річних);

забезпечення конкурентоспроможності та якості регіональної продукції на світовому ринку заміною існуючої техніки та технології на більш прогресивну, що можливе при технічному переозброєнні регіональних комплексів та їх підприємств. Для цього потрібен приріст власних коштів, що досягається зменшенням податків та заміщенням нестачі власних коштів кредитами за доступною ставкою (до 15 % річних);

забезпечення збуту регіональної продукції на світовому ринку за рахунок ефекту першої пропозиції – шляхом розробок і постановки на виробництво принципово нової продукції, якої до цього взагалі не існувало. Для цього, окрім зменшення податків та доступності до кредитів, потрібні додаткові (цільові) кошти на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.

Таким чином, значне збільшення експорту інноваційної продукції з регіонів неможливе, якщо суттєво не зменшити податковий тиск на господарчі суб'єкти в Україні. Активізувати споживання і виробництво слід через зменшення податкового тиску на юридичних і фізичних осіб одночасно: загальний максимальний обсяг всіх податків, податкових платежів, нарахувань та відрахувань не повинен перевищувати 30 % від суми бруто "фонд оплати праці та прибуток підприємства". Це зменшує податковий тиск наполовину. Тому доцільно залишити певні податки у незмінному вигляді, а за деякими змінити ставки та механізм розрахунку (таблиця).

Таблиця

Пропозиції щодо вдосконалення податкової політики (розроблено на засадах робіт [5 – 8])

Податок	Ставка	Механізм розрахунку
1	2	3
1. Податок на додану вартість	10 %	За діючим Законом

Закінчення таблиці

1	2	3
2. Податок на прибуток підприємств	20 %	За діючим Законом
3. Відрахування до Пенсійного фонду	25 %	Від фонду оплати праці
4. Кошти фонду соціального страхування	8 %	Акумулюються на рахунках підприємств. Невикористана частина за результатами року може бути спрямована підприємством на медичне страхування працюючих
5. ПДВ на імпорт та ввізне мито: - на сировину та енергоносії, матеріали та комплектуючі, які не видобуваються (не виробляються) в Україні або видобуваються (виробляються) в недостатній кількості	В існуючих розмірах	Анулюються. Не анулюються для реекспортерів вказаної продукції, але сплачуються при експорті до перетину митного кордону України
- на обладнання, устаткування та технології, що мають вдвічі вищу продуктивність і вдвічі вищий рівень енергозбереження від аналогічного, що виробляється в Україні	В існуючих розмірах	Сплачуються при експорті до перетину митного кордону України
6. Експортне мито: - на всю продукцію, окрім невідновлюваних природних ресурсів	Анулюються	Індикативні ціни залишаються в інтересах антидемпінгової політики
- на невідновлювані природні ресурси	В існуючих розмірах	За діючим Законом
7. Рентні платежі	Анулюються	–
8. Податок на майно (від вартості майна): - для юридичних осіб	1 %	Рівнозначне введенню в базу оподаткування обсягу амортизаційних відрахувань
майно для фізичних осіб	0,5 %	–
9. Прибутковий податок з громадян (з основного заробітку)	За існуючою шкалою	Відміна оподаткування заробітку за сумісництвом. Постійне підвищення неоподаткованого мінімуму
10. Податок на дивіденди від акцій та на відсотки за вкладом населення	5 %	Оподатковується кінцевим податком лише та їх частина, що не реінвестується в акції резидентів
11. Податок на власників транспортних засобів	В існуючих розмірах	За діючими Законами
12. Податок на землю		
13. Платежі за спецвикористання надр		
14. Акцизний збір	В існуючих розмірах	За діючим Законом (один рік)
15. Податок на орендну плату житла	Не вище 5 %	За діючим Законом

Інші податки, що не перераховані в таблиці, потрібно скасувати.

Додаткові заходи щодо вдосконалення податкової політики:

у зв'язку зі зменшенням вдвічі податкового тиску ліквідувати всі податкові пільги для всіх юридичних та фізичних осіб і не вводити нових. Залишити існуючі пільги для підприємств: а) що використовують працю інвалідів; б) у сфері науки, освіти та культури; в) що функціонують у зоні радіоактивного забруднення. Залишити існуючі пільги для фізичних осіб: а) інвалідів усіх категорій; б) постраждалих у результаті аварії на ЧАЕС та ліквідації її наслідків (не учасників, а лише постраждалих);

заборонити введення нових податків, платежів та відрахувань до бюджету, які не перераховані;

за приріст обсягів реалізації інноваційної продукції зменшувати а) податки в тому місяці, в якому досягнуто приріст; б) розмір оподаткування частини прибутку, що отримана завдяки приросту;

місцеві податки та платежі податкового характеру для інноваційно активних підприємств встановлювати в межах різниці між 30 % від раніше розглянутих сум та суми, що акумулюється державним бюджетом, і вони не можуть перевищувати за абсолютним розміром вказаної різниці;

не збільшувати існуючих ставок та не вводити нових видів послуг, що обкладаються держмитом.

Таким чином, першим кроком щодо підвищення рівня життя населення повинно стати поліпшення умов для підприємницької діяльності. Саме доходи від підприємницької діяльності зможуть стати важливим джерелом підвищення рівня добробуту населення України. Тому вдосконалення податкової політики шляхом оптимізації складу і ставки податків та існуючих пільг і прискорення економічного розвитку шляхом створення конкурентного ринкового середовища є найбільш доцільним.

Література: 1. The 2010 legatum prosperity index™ [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.prosperity.com/downloads-/2010Legatum ProsperityIndexBrochure.pdf>. 2. Макроэкономика. Прямые иностранные инвестиции в Украину. Основные макроэкономические показатели Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kips.com.ua/view.news/mode.view-/id.68>. 3. Тарасов И. Т. Финансы и налоги / Тарасов И. Т., Исаев А. А. – М. : Статут, 2004. – 559 с. 4. Адаптація податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/publish/>. 5. Економічний прогноз 2005 – 2007. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icps.com.ua/forecast/rozdil1.html>. 6. Податкова реформа: загальне бачення. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html>. 7. Проблеми податкової системи. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html?cmd=docs&id=1574&filename>. 8. Напрями підвищення рівня добробуту населення в Україні в контексті інституційних реформ [Електронний ресурс] // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/19_7/212_Cholod_19_7.pdf.

References: 1. The 2010 legatum prosperity index™ [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.prosperity.com/downloads-/2010Legatum ProsperityIndexBrochure.pdf>. 2. Makroekonomika. Pryamyje inostrannye investitsii v Ukrainu / Osnovnye makroekonomicheskie pokazateli Ukrainy. [Electronic resource]. – Access mode : http://www.kips.com.ua/view_news/mode.view-/id.68. 3. Tapasov I. T. Finansy i nalogi [Finances and taxes] / I. T. Tapasov, A. A. Isaev. – M. : Statut, 2004. – 559 p. 4. Ministerstvo finansiv Ukrainy / Adaptatsiya podatkovogo zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.minfin.gov.ua/control/publish/>. 5. Mizhnarodnyi tsentr perspektivnykh doslidzhen / Ekonomichniy prognos 2005–2007. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://icps.com.ua/forecast/rozdil1.html>. 6. Mizhnarodnyi tsentr perspektivnykh doslidzhen / Podatkova reforma: zagalne bachennya. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html>. 7. Mizhnarodnyi tsentr perspektivnykh doslidzhen / Problemy podatkovoyi systemy. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html?cmd=docs&id=1574&filename>. 8. Napryamy pidvyshchennya rivnya dobrobutu naselennia v Ukraini v konteksti Instytutitsiinykh reform / Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2009. Vip. 19.7 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/19_7/212_Cholod_19_7.pdf.

Інформація про автора

Смоквіна Ганна Анатоліївна – канд. екон. наук, ст. викладач кафедри управління персоналом і економіки праці Одеського державного економічного університету (м. Одеса, вул. Преображенська, 8, e-mail: smokvinaann@te.net.ua).

Информация об авторе

Смоквина Анна Анатольевна – канд. екон. наук, ст. преподаватель кафедры управления персоналом и экономики труда Одесского государственного экономического университета (г. Одесса, ул. Преображенская, 8, e-mail: smokvinaann@te.net.ua).

Information about the author

Smokvina Anna Anatolievna – Ph.D. in Economics, Senior lecturer at Human Resource Management and Labour Economics Department of Odesa State Economic University (Preobrazhenska str., 8, Odesa, e-mail: smokvinaann@te.net.ua).

Рецензент

докт. екон. наук,
професор Назарова Г. В.

Стаття надійшла до ред.
05.10.2011 р.